

JAN IJÄS TWO FORESTS

Jan Ijäs tutkii essee-elokuvissaan modernia kansanperinnettä, anekdootteja, huhuja, uskomuksia ja ilmiöitä. *Jäte*-sarjassa (*Waste*) nämä tarinat liittyvät tavalla tai toisella pieleen menemiseen, epäkuntoon joutumiseen ja sitä myöten tarpeettomuuteen. Jokin aiemmin arvokas voi rapistua jätteeksi, josta pitäisi hankkiutua eroon. *Two Forests* pohtii ihmisen tien päätä ja loppusijoitusta: vanhenemista ja kuolemaa. Tällä kertaa näyttämönä on silmissä raihaistuva Japani ja sen metsäiset kuolemamyytit.

Kuten Pentti Saarikoski kirjoittaa *Runot ja Hipponaksin runot*-kokoelmassaan (1959): "Elämä on ihmiselle annettu,/ jotta hän tarkoin harkitsisi,/ missä asennossa tahtoo olla kuollut." Ijäksen kuolemisen eksemplumeiksi eli laajempaa moraalista ongelmaa kiteyttäväksi esimerkeiksi valitsemat kaksi metsää edustavat myös kahta eri "asentoa" tai lähestymistapaa kuolemaan. Tavanomaisesti ihmiset kuolevat sairauksien tai onnettomuuksien seurauksena. Äärimmäisimmillään yksilö voi kuitenkin päättää lähtönsä hetken itse – tai sitten sen saattaa päättää joku toinen.

Ensimmäinen metsistä on Fuji-vuoren luoteispuolella sijaitseva Aokigahara, hiljainen ja idyllinen "puumeri", jonne japanilaiset ovat hakeutuneet vuosituhansien tekemään itsemurhia. Kuten moni muukin asia nykyään, myös Wataru Tsurumin kulttiteoksessa *Kanzen Jisatsu Manyaru* (1993, "Kattava itsemurhaopas") suositeltu täydellinen itsemurhametsä on pilalla. Siitä on tullut morbidi turistikohde, eikä itsemurhakandidaatti enää hevin löydä rauhaa aikeilleen.

Toinen metsä on Obasute, vuori, jonne legendan mukaan rasiitteeksi muuttuneet vanhukset on kannettu kuolemaan. Nyky-Tokiassa vanhuksen voi hyljätä myös erilliseen palveluun; omaisten ei tarvitse nousta vuorelle asti. Mutta jos katukuvasta siivoaa seniorit, keitä jää jäljelle? Yhteiskunta joka tapauksessa koostuu merkittävässä määrin vanhuksista. Heillä on aikaa kokoontua karaokekellariin tunnelmoimaan yhdessä. Silti yksinäistä ja työlle omistettua elämää seuraa usein yksinäinen kuolema.

Tapani Kilpeläinen huomauttaa *Itsemurhan filosofiassa* (2012), että itsemurhan voi nähdä myös vastarintana biopolitiikan suvereenille vallalle, jossa yksilön elämä ei kuulu hänelle itselleen vaan yhteiskunnalle. Yhteiskunta näennäisesti arvostaa pitkää elämää, muttei näe sille käyttöä ei-tuottavassa tilassa. Japanilaisessa kuolemakulttuurissa kaikille aktiivisen elämän ilmiöille löytyy synkkä vastineensa, kuten heitteillejätön ympärille syntynyt palvelumuotoilu osoittaa. Ja jos siivousvideot tuovat outoa tyydytystä, myös kalmosiivoojat voivat nousta viraaleiksi ilmiöksi, kuten *Two Forests* osoittaa. Vaikka Ijäksen tarinakimaraan kuuluu myös Twitter-murhaaja, tyyppisempi kuolema on ensin niin arkipäiväinen ja huomaamaton, että se tulee ilmi vasta, kun naapurit huomaavat hajoamisen sivutuotteet: hajun, nesteet, hyönteiset. Unohdus on kuolemaakin traagisempi kohtalo, kuuluu teoksen päättävä toteamus.

Samalla kun Jan Ijäs käsittelee *Jäte*-sarjassa erilaisia tarpeettomuuksiksi ja tähteiksi muuttuneita ilmiöitä, hän kuvaa myös kulttuurisia kaatopaikkoja. Kuvaaaja Ville Piipon ja Jan Ijäksen kamerat eivät seuraa niinkään yksilöä kuin tarkkailevat hiljaisen tai räjähtävän hävityksen maisemia ympäri maailman New Yorkista Tokioon ja Ghanasta Kittilään.

Two Forests tulee liittäneeksi ljäkselle tyypillisen lakonisen tyylin myös Japanin nykytaiteen "maisemateoreettiseen" suuntaukseen (*Landscape Theory*). Suuntaus syntyi 1970-luvun alussa vastauksena yhteiskunnalliseen kurjistumiseen ja opiskelijoiden protestiliikkeisiin. Suuntauksen kulmakivi on *Two Forests* -teoksessakin mainittu, Masao Adachin marxilaisesti virittynyt elokuva *A.K.A. Serial Killer* (Ryakushō: renzoku shasatsuma, 1969/1975). Elokuva on eräänlaista käsitteellis-psykomaantieteellistä *true crimea*: Adachi työryhmineen jäljittää neljä ihmistä syksyllä 1968 murhanneen 19-vuotiaan, köyhissä oloissa varttuneen Norio Nagayaman elämän reittejä ja maisemia. Eleetön tyyli kaihtaa murhiin ja murhaajiin liittyvää mediasensatiota. Voimme katsoa, jopa ihastella maisemaa, mutta olemme yhtä lailla yhteiskuntamme maiseman muovaamia. Maisema tarkkailee meitä siinä missä me sitä. (Hiroko 2023; Go 2023.) Kuin jatko-osana nuoruudentyölleen Adachin viimeisin elokuva *Revolution +1* (2022) on puolifiktiivinen sosiologinen tutkielma Japanin pääministeri Shinzō Aben murhaajasta Tetsuya Yamagamista.

Masao Adachin kenties laajemmin tunnettu yhteistyötoveri, niin ikään "maisemateoriaan" vaikuttanut Nagisa Ōshima kiteytti vuonna 1970, että kysymys "miten elää 1970-luvulla?" on rinnakkainen kysymyksen "miten kuolla 1970-luvulla?" kanssa (*After the Landscape Theory*, 2023). Tämä kaksoispinne on päivitettyinä läsnä elämää ja kuolemaa nykyhetken Japanissa luotaavassa *Two Forests* -teoksessa ja sen maisemissa.

Tokio herättää mielikuvien tasolla lupauksen tulevaisuudesta ja edistyksestä, mutta ljas huomauttaa, että tämä tulevaisuusvisio koostuu oikeastaan aikakapseloituneesta ja muumioituneesta 40 vuoden takaisesta estetiikasta. Siitä on tullut retrofuturismia, menneisyyden harmaantuneita tulevaisuudenhaaveita. Ehkä siksi katse on käännettävä metropolista metsiin kaikkin kasvuun ja lahoamisen kerroksineen. Metsänhoidollinen tehokkuusajattelu on tuottanut ekologisen ongelman, sillä metsän ekosysteemistä on siivottu pois siihen kuuluvat lahoppuut (Mikkonen 2017). Ihmisen kuolema tehokkuusyhteiskunnassa aiheuttaa tilapäistä sotkua ja häiriötä. Luonto ottaa vallan kulttuurista, kudokset hajoavat ja muuttuvat muhjuksi, erilaiset hajottajat juhlivat – vaikka sitten kerrostaloasunnossa keskellä suurkaupunkia.

Tytti Rantanen

FM, ohjelmakoordinaattori, suomalaisen mediataiteen keskus AV-arkki

Kirjallisuus:

Go, Hirasawa, Rethinking Landscape Theory: For the Sake of Post-Landscape Theory. Teoksessa *After the Landscape Theory*. Toim. Tasaka Hiroko, Hirasawa Go & Kurokawa Noriyuki. Tokyo Photographic Art Museum, Tokyo 2023.

Hiroko, Tasaka, *After the Landscape Theory*. Teoksessa *After the Landscape Theory*. Toim. Tasaka Hiroko, Hirasawa Go & Kurokawa Noriyuki. Tokyo Photographic Art Museum, Tokyo 2023.

Kilpeläinen, Tapani, *Itsemurhan filosofia*. Niin & näin, Tampere 2012.

Mikkonen, Jukka, *Metsäpolun filosofia*. Niin & näin, Tampere 2017.

Saarikoski, Pentti, *Runot ja Hipponaksin runot* (1959). Teoksessa *Runot*. Toim. Mikko Aarne. Otava, Helsinki 2004.

Tsurumi, Wataru, *Kanzen Jisatsu Manyuaru*. Ohta Publishing, Tokyo 1993.